

«Σ' ένα μικρό, αεροστεγές, γυάλινο βάζο»

13 Μαΐου 2019
2637

Για την ποιητική συλλογή της Πολύνας Μπανά «Η καταφανής εξωστρέφεια των φωνηέντων» (εκδ. Σαιξπηρικών).

Του Γιώργου Αράγη

* Το κείμενο παραδόθηκε σε πολυτονικό και το κρατήσαμε έπειτα από επιθυμία του συντάκτη.

Ή πρώτη έπαφή μ' ένα νέο βιβλίο, πού λαβαίνεις καί είσαι έτοιμος νά γυρίσεις τίς σελίδες του, γίνεται βέβαια μέ τόν τίτλο του. Τό βιβλίο γιά τό όποιο πρόκειται τώρα νά γίνει λόγος έπιγράφεται *Ή καταφανής έξωστρέφεια τών φωνηέντων* καί είναι συλλογή ποιημάτων. Ένας τίτλος πού μάλλον σέ άπωθει παρά σέ σπρώχνει νά άνοιξεις τόν τόμο. Κυρίως γιατί τό επίθετο «καταφανής» δέν προσδιορίζει κάτι ουσιαστικό, ένω θυμίζει ρητορική κορόνα. Έπειτα καί τό ουσιαστικό «έξωστρέφεια» δέν μου φαίνεται πώς άκριβολογεΐ. Τό πράγμα πάντως σώζεται κάπως άπό τό άσυνήθιστο γεγονός ότι ό τίτλος άναφέρεται σέ γράμματα του άλφάβητου. Μετά τήν έπιγραφή άνοιγω καί διαβάζω τά πρώτα πέντε λιγόστιχα κείμενα. Άπογοήτευση: άφηρημένες έννοιες καί γενικότητες, τά συνηθισμένα άμαρτήματα όσων δέν έχουν πατήσει στό «πρώτο σκαλί». Συνεχίζω μέ τό έκτενέστερο έκτο κείμενο πού έπιγράφεται «Τά κόκκινα πατίγια». Σ' αυτό ό λόγος γίνεται άρκετά συγκεκριμένος, χωρίς νά φαίνεται ώστόσο πώς πατάμε άκόμα σέ ασφαλές ποιητικό έδαφος. Πάντως ένα θετικό βήμα, άπό τή μεριά τών συγκεκριμένων άναφορών, έχει γίνει. Ακολουθεΐ τό έβδομο κείμενο, πού έπιγράφεται «Λίαν εύθραυστον», τό όποιο καί παραθέτω.

Συχνά,
ούρλιάζω μέσα μου: «Παρακαλώ πολύ φερθεΐτε μου μέ καλοσύνη, τείνω νά γίνομαι χίλια κομάτια».
Ίσως
άν τύλιγα,
στό στέρνο μου,

μιά πλαστική ταινία
μέ τή γνωστή ἐπιγραφή «ΛΙΑΝ ΕΥΘΡΑΥΣΤΟΝ»...

ὄμως,
ποιός θά μέ πάρει πιά
στά σοβαρά
καί ποιόν θά πείσω,

ὅταν,
ἀπό μικρή,
πάσχισα
γιά τήν περί τοῦ ἀντιθέτου ἐντύπωση
καί, πλέον,
ἐπιτυχῶς
τούς ἔχω ξεγελάσει ὅλους

γιά τήν ἀδιάτρητη πανοπλία μου
–καί–
τήν παντός καιροῦ ἀνθεκτικότητά μου;

Στό ποίημα δέν ἔχουμε ἓνα γενικό ἀπολογισμό, ἀλλά μιά ἐπιμέρους ἐπισήμανση. Ἀρκετή ὥστόσο γιά νά μᾶς ὑποψιάσει γενικότερα γιά τό τί μᾶς συμβαίνει, διότι, ἂν καί εἶναι μιά ἀτομική περίπτωση, σύμφωνα μέ τίς κοινές μας ὑπαρκτικές καταβολές ἔχει εὐρύτερη ἰσχύ.

Σ' αὐτούς τούς στίχους παρατηροῦμε ὅτι, πέρα ἀπό τήν τάση γιά τή συγκεκριμένη διατύπωση, ἔχουμε νά κάνουμε μέ ὀρισμένο ἐσωτερικό διαλογισμό. Τό ποιητικό ἐγώ μᾶς μιλάει γιά τή διάσταση πού διαπιστώνει ἀνάμεσα στό πρόσωπο καί στό προσωπεῖο του ἢ, ἀλλιῶς, ἀνάμεσα στό δικό του εἶναι καί φαίνεσθαι. Τό πρῶτο, αὐθεντικό, εὐθραυστο καί ἐτοιμόρροπο, τό δεύτερο, σκηνοθετημένο, σταθερό καί ἄκαμπτο. Σέ μιά σχέση τέτοια πού τό πρόσωπο νά ὑποφέρει ἀπό τούς περιορισμούς πού συνεπάγεται τό προσωπεῖο. Εἶναι θά ἔλεγε κανεῖς σάν τό ποιητικό ἐγώ, δηλώνοντας αὐτή τή σχέση, νά λογοδοτεῖ στή συνειδησή του γιά τό λάθος του νά σκηνοθετήσῃ ἓνα τέτοιο προσωπεῖο. Τό ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι ἀρθρώνεται ἓνας λόγος εἰς ἑαυτόν, προϊόν ἀνιχνευτικῆς προσπάθειας πού ἔχει προηγηθεῖ. Κάποια στιγμή δηλαδή τό ἐγώ ἀναμετράει τό ἔχει του καί ἐντοπίζει τά σύν καί τά πλήν του. Στό ποίημα δέν ἔχουμε ἓνα γενικό ἀπολογισμό, ἀλλά μιά ἐπιμέρους ἐπισήμανση. Ἀρκετή ὥστόσο γιά νά μᾶς ὑποψιάσει γενικότερα γιά τό τί μᾶς συμβαίνει, διότι, ἂν καί εἶναι μιά ἀτομική περίπτωση, σύμφωνα μέ τίς κοινές μας ὑπαρκτικές καταβολές ἔχει εὐρύτερη ἰσχύ. Ἡ, ἀλλιῶς, τό ποίημα ἀναφέρεται σέ στοιχεῖα πού ἀνήκουν στόν κοινό παρονομαστή τῆς ἀνθρώπινης ὕπαρξης. Κάτι πού τό κάνει ἀναγνωρίσιμο εὐρύτερα ὡς περίπτωση πού ἀφορᾷ τόν καθένα καί ταυτόχρονα τό καθιστᾷ ἰδιαίτερα πειστικό. Στήν ἴδια συλλογή θά συναντήσουμε καί ἄλλα ποιήματα παρόμοιου προσανατολισμοῦ. Ἀντιγράφω τό συγγενικό «Μετακόμιση».

Κάθε τόσο,
ἔκλεινα σ' ἓνα μικρό, ἀεροστεγές, γυάλινο βάζο,
τά αἰσθήματα πού δέν ἔδειξα,
τίς σκέψεις πού δέν ἄρθρωσα,
τά λόγια πού δέν ἐκστόμισα,
τίς ἐξηγήσεις πού δέν ἔδωσα,
στίς κρίσιμες καμπές τῆς ζωῆς μου.

Χρόνο τόν χρόνο,
τά βάζα στοιβάζονταν
καί, πλέον,
ἔχουν γεμίσει τά ράφια ὅλα τῆς ἀποθήκης.

Πρέπει νά βρῶ ἓνα μεγαλύτερο σπίτι.

Εὐκόλα ξεχωρίζει κανεῖς σ' αὐτούς τούς στίχους τή στάση τοῦ ὑποκείμενου πρὸς τά μέσα του πεπραγμένα. Ὅπως καί στό προηγούμενο, μᾶς μιλάει γιά τίς συνέπειες πού προκάλεσε ὀρισμένη

συμπεριφορά του. Από καιρό, λέει, και μάλιστα «στis κρίσιμες καμπές τής ζωής» (του): *αίσθήματα πού έπρεπε νά δείξει δέν έδειχνε, σκέψεις πού έπρεπε νά άρθρώσει δέν άρθρωνε, λόγια πού έπρεπε νά έκστομίσει δέν έκστόμιζε, έξηγήσεις πού έπρεπε νά δώσει δέν έδινε*. Αλλά τί έκανε; Απλώς όλα αυτά τά «έκλεινε» –μεταφορικά έννοείται– σέ μικρά άεροστεγή βάζα. Καί πιά (κατά τήν καθαφική ρήση) «κάθεται και άπελπίζεται τώρα», γιατί τά βάζα πού άποθήκευε τά άπωθημένα του γέμισαν τόν διαθέσιμο χώρο και θά πρέπει νά βρει ένα άλλο «μεγαλύτερο σπίτι» για νά κατοικήσει και νά βολέψει τά όλοένα περισσότερα βάζα. Όπου βέβαια, στό νέο σπίτι, ή ιστορία αυτή δέν θά τελειώσει... Κάπως έτσι. Φυσικά πρόκειται για τό άποτέλεσμα ενός αυτοέλεγχου, πού για νά φτάσεις σ' αυτό χρειάζεται πρώτα νά τό άνιχνεύσεις, έπειτα νά τό χαρτογραφήσεις και τέλος νά τό έκφράσεις. Λίγα λόγια για τό τελευταίο, τήν έκφραση.

Ό,τι θέλει νά πει τό λέει μέ άκρα καθαρότητα και ακρίβεια. Καμιά προσπάθεια νά δείξει κάτι περισσότερο, βαθύτερο, σπουδαιότερο, από αυτό πού έχει νά πει. Υποθέτω πως ή ποιήτρια, πέρα από τήν έγγενή κλίση της, έχει μαθητήσει σέ δάσκαλους πού είχαν τέτοιες έκλεκτικές έξεις.

Λέγεται πως ή ποίηση συνιστά συμπυκνωμένο λόγο. Πόσο συμπυκνωμένο ώστόσο και μέ ποιόν τρόπο γίνεται αυτό, μένει άόριστο ή όπως χωράει στην αντίληψη του καθένα. Στο παραπάνω ποίημα ή συμπύκνωση παίρνει τή μορφή μιās άκρας λιπότητας. Μέ 12 στίχους και ήμιστιχα μās δίνονται τά στοιχειά μιās όλοκληρωμένης έμπειρίας. Πρόκειται, καθώς πιστεύω, για έκφραστικό έπίτευγμα. Δύσκολα, φαντάζομαι, θά μπορούσε νά στιχουργήσει κανείς τό περιεχόμενο αυτού του ποιήματος, χωρίς νά φτάσει σέ πολύστιχα κείμενα. Τό κυριότερο πάντως είναι ότι έχουμε μπροστά μας μιā έκφραστική πραγμάτωση πού όσο είναι λιπή, άλλο τόσο είναι καθαρή και εύκρινής. Ό,τι θέλει νά πει τό λέει μέ άκρα καθαρότητα και ακρίβεια. Καμιά προσπάθεια νά δείξει κάτι περισσότερο, βαθύτερο, σπουδαιότερο, από αυτό πού έχει νά πει. Υποθέτω πως ή ποιήτρια, πέρα από τήν έγγενή κλίση της, έχει μαθητήσει σέ δάσκαλους πού είχαν τέτοιες έκλεκτικές έξεις, στον Δ. Σολωμό, στον Κ. Καβάφη, στον Κ. Καρυωτάκη, στον Γ. Σαραντάρη, στον Ν. Έγγονόπουλο, στον Μ. Σαχτούρη. Άς διαβάσουμε τώρα ακόμα ένα ποίημα έσωτερικού διαλογισμού. Επιγράφεται «Δικαίωμα άκροάσεως».

Κάθε δυό χρόνια
–μ' εξαίρεση τά δίσεκτα–
τή δεύτερη Τρίτη του τέταρτου μήνα,
δέχομαι, στό γραφείο μου,
για όλιγόλεπτη –ό χρόνος είναι πολύτιμος– άκρόαση,
τόν άλλο μου έαυτό.

Και,
χωρίς καν νά του προτείνω νά καθίσει,
καμώνομαι
ότι άφουγκράζομαι και στοχάζομαι
τά «δίκαια» αίτήματα
πού εκείνος, ασθμαίνων –ή πίεση του χρόνου γάρ–,
κάθε φορά, έγγράφως, μου υποβάλλει
περί άποκαταστάσεως τής κοσμοθεωρίας ΜΑΣ,
» άναθεωρήσεως των προτεραιοτήτων ΜΑΣ,
» έπιστροφής στις πραγματικές (;) άξίες ΜΑΣ
κ.λ.π., κ.λ.π.,
άναχαιπίζοντάς τον,
βιαστικά,
μέ έξυπνα τσιτάτα
περί τής τέχνης του έφικτου
» ρεαλισμού,
» έπαφής μέ τήν πραγματικότητα κ.λ.π., κ.λ.π.,
και
όδηγώντας τον,
μέ τρόπο – μαλακά πλην άποφασιστικά,
πρός τήν έξοδο.

Τόν ενδιάμεσο χρόνο,
έχω δώσει, από έτών, έντολή στή γραμματέα μου,
νά μ' άπαλλάσσει από τήν παρουσία του
κι όταν αυτός έμφανίζεται άπρόσκλητος
(κάτι πού συνηθίζει τίς πιό άπίθανες ώρες),
νά τόν ξεφορτώνεται, μέ τή δικαιολογία ότι «είμαι έκτός».

Τώρα, καθώς βλέπουμε, τόν έλεγχο (ή τόν αυτοέλεγχο) τόν αναλαβαίνει ό δεύτερος έαυτός του πρόσωπου πού μάς μιλάει. Αυτός, ό δεύτερος έαυτός, έρχεται άπρόσκλητα γιά νά άποκαλύψει τίς ήθικές παραχωρήσεις πού συνεπάγεται ή δημόσια καθημερινή ζωή του όμιλητή. Τό ποιήμα δέν έχει τή λακωνική λιτότητα του προηγούμενου, αλλά και δέν φαίνεται νά περισσεύει κάποια λέξη του. Μάλιστα γιά τήν έκφραστική οίκονομία του προκρίνεται όρισμένο διαλογικό σχήμα. Τό κείμενο, τυπικά, μάς δίνεται ως έσωτερικός μονόλογος του όμιλητή. Ένας μονόλογος ώστόσο πού πραγματώνεται μέ τόν τρόπο ενός έμμεσου διαλογικού σχήματος. Καθώς ή παρουσία του δεύτερου έαυτου δέν δίνεται μέ εύθύ λόγο, αλλά μέ λίγες φράσεις πλάγιου λόγου. Έτσι, μ' αυτόν τόν εύρηματικό τρόπο, έχουμε μιά έξαιρετικά συμπυγμένη μορφή έκφρασης. Ένώ ταυτόχρονα προκύπτει και μιά ύποτυπώδης θεατρική δράση.

Τά τρία ποιήματα πού παράθεσα πλαισιώνονται μέσα στή συλλογή και από αρκετά άλλα του ίδιου προσανατολισμού. Ός ομάδα θά τους έδινά τόν τίτλο: ποιήματα αυτοσυνειδησίας. Έκτός από αυτή τήν ομάδα έχουμε και μιά δεύτερη. Οί δύο ομάδες δέν χωρίζονται μέ κάποιο διακριτικό σημάδι, ούτε τυπώνοντα χωριστά στον τόμο. Άλλωστε, άν τά δούμε έποπτικότερα, διέπονται από τό ίδιο έρευνητικό πνεύμα. Τά ποιήματα τής δεύτερης ομάδας θά μπορούσαν νά χαρακτηριστούν ως ποιήματα του είρωνικού χαμόγελου. Παραθέτω ένα δείγμα πού έπιγράφεται «Άποστολή έξετελέσθη».

Όταν
ό, έμπλεος νοήματος, βρυχηθμός μου
δέν έπαρκει,
τό μεστό κατανόησης, νεύμα τής κεφαλής μου
δέ φτάνει
ή/και
τό, υπερχειλίζον συμπαραστάσεως, χαμόγελό μου
δέν είναι αρκετό,
τότε
έπιστρατεύω,
μ' αξιοζήλευτη έτοιμότητα,
μιά, στρατηγικά έπιλεγμένα
άπ' τό έφεδρικό μου όπλοστάσιο, λέξη,
όπως «άνυπερθέτως», «άναφανδόν»
ή
–τό άγαπημένο μου– «κουροφέξαλα»,
και, ώ του θαύματος,
ή έπικοινωνία μου μέ τους άλλους
έχει ολοκληρωθεί έπιτυχώς.

Τό ύποκείμενο μονολογεί πάλι, αλλά μέ αντικείμενο τους άλλους, τίς ανθρώπινες σχέσεις του. Όταν λοιπόν μπουχτίζει μέ τή σοβαροφάνεια, τήν ύποκρισία, τήν άνοησία, κοντολογίς μέ τίς χοντράδες τής παρέας του, παίρνει θέση «έπί σκοπόν». Και ρίχνει μιά καπνογόνο βολή, λ.χ., «άνυπερθέτως» ή «άναφανδόν» – λέξεις χωρίς μέτρο και στόχο.

Τό πρώτο πού βλέπουμε στους παραπάνω στίχους είναι ή έξωστρέφειά τους. Τό ύποκείμενο μονολογεί πάλι, αλλά μέ αντικείμενο τους άλλους, τίς ανθρώπινες σχέσεις του. Όταν λοιπόν μπουχτίζει μέ τή σοβαροφάνεια, τήν ύποκρισία, τήν άνοησία, κοντολογίς μέ τίς χοντράδες τής παρέας του, παίρνει θέση «έπί σκοπόν». Και ρίχνει μιά καπνογόνο βολή, λ.χ., «άνυπερθέτως» ή «άναφανδόν» – λέξεις χωρίς μέτρο και στόχο. Άλλοτε όμως, όταν αυτή ή βολή δέν είναι τόσο καθαρή, προχωράει σε πιό ένσφαιρη δράση, π.χ., «κουροφέξαλα». Και τότε τό περιβάλλον προσγειώνεται στήν πραγματικότητα και ή έπικοινωνία κάνει διάνα. Έτσι ή κάπως έτσι, χοντρικά είπωμένο. Κάποτε ένας φίλος μου μου

ἔλεγε πῶς σέ ἀνάλογες περιπτώσεις ὀρισμένο ἄτομο ἀμολοῦσε μιά ξεγυρισμένη πορδή κι ἔμειναν ὄλοι νά κοιτάζουν ὁ ἕνας τόν ἄλλο. Μάλιστα, συμβαίνουν κι αὐτά. Ἡ ποιήτρια βέβαια τά εἶπε τόσο διακριτικά, πού κάποιοι ἀναγνώστες ἴσως θά δυσκολετοῦν νά μποῦν στή σημασία τοῦ ποιήματος. Ἄς προσέξουμε ἐδῶ τήν ἐλαφρά γλωσσική ἀπόκλιση συγκριτικά μέ τά ποιήματα τῆς προηγούμενης ὁμάδας. Ἐκεῖ εἶχαμε τόν τύπο τῆς καθομιλούμενης, γλώσσα πιά ἐμπειρικοῦ χαρακτήρα, ὅπου τό σημαῖνον ἔχει κυρίως εὐθεία σχέση μέ τό σημαϊνόμενο. Τώρα, στή δεύτερη ὁμάδα ἡ γλώσσα κλίνει πρὸς τό λόγιο-καθαρευουσιάνικο τυπικό, ὅπου ἔχουμε ἔμμεση, κυρίως διανοητική, σχέση ἀνάμεσα στό σημαῖνον καί στό σημαϊνόμενο. Ἔτσι ὁ λόγος τῆς ποιήτριας δηλώνει πιά ἔμμεσα καί πιά ἥπια αὐτό πού θέλει νά ἐκφράσει. Στό μεταξύ δέν παύει νά συνθέτει τό ποίημα, ὅπως καί τά πρηγούμενα πού εἶδαμε, ὅπως καί τά ἐπόμενα πού θά δοῦμε, μέ τά λιγότερα λόγια. Ἄν λ.χ. συμπτύξουμε τό «Ἀποστολή ἐξετελέσθη» σέ κανονικούς στίχους χωρίς ἡμίστιχα, βγαίνει τό ἀκόλουθο σχῆμα:

Ἵταν ὁ, ἔμπλεος νοήματος, βρυχηθμός μου δέν ἔπαρκεῖ,
τό, μεστό νοήματος, νεῦμα τῆς κεφαλῆς μου δέν φτάνει
ἢ/καί τό, ὑπερχειλίζον συμπαραστάσεως, χαμόγελό μου
δέν εἶναι ἀρκετό,
τότε ἐπιστρατεύω, μ' ἀξιοζήλευτη ἐτοιμότητα,
μιά, στρατηγικά ἐπιλεγμένη ἀπ' τό ἐφεδρικό μου ὄπλοστάσιο,
λέξη, ὅπως «ἀνυπερθέτως», «ἀναφανδόν» ἢ
–τό ἀγαπημένο μου– «κουροφέξαλα»,
καί, ὦ τοῦ θαύματος, ἡ ἐπικοινωνία μου μέ τούς ἄλλους
ἔχει ὀλοκληρωθεῖ ἐπιτυχῶς.

Σύνολο ἐννιά στίχοι πού συγκροτοῦν ἕνα σύντομο κείμενο. Παραθέτω τώρα ἕνα ἄλλο ποίημα τῆς ἴδιας κατηγορίας. Λέγεται «Ἐπιστροφή στή μήτρα».

Ἵταν,
ἄθελά μου,
τυχαίνει νά παρευρεθῶ,
σά μάρτυρας,
σέ ὅποιοσδήποτε σκηνές
ἐντάσεων,
ἀντεγκλήσεων
δριμέων κατηγορῶ
ἢ
ἀπλῆς ζηλοτυπίας
(καθόσον ἐγῶ δέν προκαλῶ ποτέ τέτοιες συρράξεις –
δέν τό ἐπιτρέπει ἡ ἀγωγή μου
ἢ μήπως ἡ ἔπαρσή μου;),
τότε,
κλείνω τή μύτη καί βυθίζομαι ἀργά,
στ' ἀτάραχο σκοτεινό νερό,
ἀρνούμενη ν' ἀναδυθῶ,
προτοῦ λήξουν οἱ ἐχθροπραξίες
κι
ἀπομακρυνθοῦν ὄλοι οἱ τραυματίες
(μέχρι σήμερα στά σαράντα ἐπτά μου,
ἢ καλύτερη ἐπίδοση σ' αὐτήν τήν κατάσταση ἀπνοίας
εἶναι δύομιση ὥρες, τριάντα τρία λεπτά
καί πενήντα ἕνα δευτερόλεπτα).

Σ' αὐτό τό ποίημα ἡ στάση τοῦ ὑποκείμενου ἀπέναντι στοὺς ἄλλους εἶναι περίπου ἡ ἴδια μ' ἐκείνη πού εἶδαμε στό προηγούμενο. Στάση ἀρνητική ὡς ἀπωθητική, ἀλλά ταυτόχρονα καί μ' ἕνα εἰρωνικό χαμόγελο νά αἰωρεῖται πάνω ἀπό τούς στίχους τοῦ κείμενου, ὅπως ἀκριβῶς καί στό προηγούμενο ποίημα. Κι εἶναι αὐτό τό χαμόγελο πού κολάζει τήν κατάσταση καί ἐλαφρώνει τό ὅλο κλίμα.

Παίρνει ἀρνητική στάση, ἀλλά μέ ἐπίγνωση τῆς ἀνθρώπινης σχετικότητας. Ἔτσι ἀντί νά φτύνει, ἀντί νά εἰρωνεύεται ἀπό ἐγωκεντρική σκοπιά, προτιμᾷ νά αἶρεται σέ μιά ἀδιόρατη, εἰρωνική μέν, χαμογελαστή δέ, ἀντίδραση.

Θά μιλοῦσα γιά σάτιρα ἂν δέν μεσολαβοῦσε αὐτό τό κάτι. Στή σάτιρα δέν χωράει «ἀλλά», τό πνεῦμα εἶναι ἐπιθετικό καί ἀσυμβίβαστο. Στήν περίπτωση γιά τήν ὁποία μιλάω ἔχουμε διαφορά. Ἡ ποιήτρια ἀφήνει μιά χαραμάδα γιά τήν κατανόηση καί τήν καλή καρδιά. Παίρνει ἀρνητική στάση, ἀλλά μέ ἐπίγνωση τῆς ἀνθρώπινης σχετικότητας. Ἔτσι ἀντί νά φτύνει, ἀντί νά εἰρωνεύεται ἀπό ἐγωκεντρική σκοπιά, προτιμᾷ νά αἴρεται σέ μιά ἀδιόρατη, εἰρωνική μέν, χαμογελαστή δέ, ἀντίδραση. Αὐτή ἡ ἀδιόρατη στάση εἶναι μιά ἐλάχιστη παρουσία μέσα στό ποίημα, ἕνα τίποτα θά ἔλεγε κανείς. Εἶναι ὡστόσο αὐτό πού κάνει τή διαφορά στήν πλάστιγκα τῆς ἀξιολογικῆς διάκρισης. Ἀντιγράφω ἕνα ἀκόμα ποίημα τῆς δεύτερης ὁμάδας. Λέγεται «Περί ἀτελειῶν καί ζωδίων ὁ λόγος».

Μισῶ τίς ἀτέλειες.
Ἴσως,
ἔχει νά κάνει μέ τόν ὑπερφεξιονισμό
πού ἀναμφίβολα χαρακτηρίζει τό ζῶδιό μου
–γνωστό τοῖς πάσι ὅτι οἱ Ζυγοί εἶναι τελειοθῆρες–

Βγάζοντας ὁμως, ἔγκαιρα,
τά χοντρά, μυωπικά γυαλιά μου,
δέν τίς καλοβλέπω
καί, σὺν τῷ χρόνῳ,
ἔμαθα νά τίς παραβλέπω
(πρωτίστως τίς δικές μου).

Τά βέλη τώρα, ὅπως γίνεται φανερό, ἂν καί δέν ἐξαιροῦνται οἱ ἄλλοι, στρέφονται περισσότερο πρὸς τό ἴδιο τό ἐγώ, μέ τό ἴδιο ἐπίσης εἰρωνικό χαμόγελο. Ἄν δέν εἶχαμε ἀντιληφτεῖ νωρίτερα αὐτή τή σχετικά ἐφεκτική στάση τοῦ ὑποκείμενου ἀπέναντι στοὺς ἄλλους, ἡ μαρτυρία τούτου τοῦ ποιήματος μᾶς ἀνοίγει τόν δρόμο νά τό προσέξουμε. Θά μπορούσαμε νά ποῦμε γενικότερα πῶς ἡ ποιήτρια «παίζει» μέ τίς ἀνθρώπινες ἀδυναμίες χωρίς νά ἐξαιρεῖ τόν ἑαυτό της. Πολύ λίγοι νεοέλληνες ποιητές, καί γενικότερα λογοτέχνες, γράφουν χωρίς νά ἐξαιροῦν τόν ἑαυτό τους ἀπό τά κακά πού θίγουν. Ἡ τάση εἶναι νά τά ρίχνουμε ὅλα στοὺς ἄλλους. Κι ἕνας σοβαρός λόγος, πού λείπει τό συγκαταβατικό χαμόγελο ἢ, ἀλλιῶς, τό χιοῦμορ ἀπό τή νεοελληνική λογοτεχνία, σχετίζεται μ' αὐτό τό θέμα.

Ἡ ποιητική συλλογή γιά τήν ὁποία μιῶ εἶναι ἡ πρώτη πού ἔβγαλε ἡ Πολύνα Μπανᾶ. Ἡ πρώτη μετά ἀπό σαράντα ἐφτά χρόνια, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ἔμμεσα ἡ ἴδια. Ἄλλοι ποιητές φτάνουν στόν βασικό σκοπό τους μετά ἀπό πέντε ἢ δέκα συλλογές. Στή συγκεκριμένη περίπτωση δέν χρειάστηκαν τόσες. Ὅμως αὐτή ἡ πρώτη προϋποθέτει κι ἐκεῖνες πού δέν κυκλοφόρησαν. Τί θέλω νά πῶ. Θέλω νά πῶ ὅτι δέν φτάνει κανείς σ' ἕνα τέτοιο ἀποτέλεσμα μέ μιά πρώτη ἀπόπειρα. Σίγουρα ὑπῆρξε μικρή ἢ μεγάλη, μᾶλλον μεγάλη, προετοιμασία. Αὐτό, φαντάζομαι, ὑπνοοῦν τά πέντε πρῶτα κείμενα τοῦ τόμου, πού μαρτυροῦν ἀπό τί στενορῦμια πέρασε ἡ προσπάθεια τῆς ποιήτριας. Παρόμοια ἐνδειξη, ἂν καί σέ πιό ὠριμο στάδιο πιά, μᾶς ἐπιτρέπουν νά θεωρήσουμε ὀρισμένα πλεοναστικά στοιχεῖα πού συναντοῦμε σέ λίγα κείμενα τοῦ τόμου. Ἐννοῶ κυρίως ὀρισμένα σημεῖα ὅπου ἔχουμε ρητορικούς ἐπιρρηματικούς ἢ ἐπιθετικούς προσδιορισμούς. Γιά νά γίνω σαφέστερος θά σχολιάσω ἕνα ποίημα πού θά μπορούσε νά εἶναι ἐξαιρετικό, ἀλλά, ὡς ἕνα βαθμό, χλωαίνει ἀπό τήν ἀποψη πού μόλις σημείωσα. Τό ποίημα λέγεται «Λιθοβολισμός». Οἱ πρῶτοι τέσσερεις στίχοι καί ἡμίστιχα εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

Ἦμουν ἀδιάντροπα χαρούμενη
μέσα στό πολύχρωμο παιδικό φόρεμά μου;
Ἦμουν ἀβάσταχτα πολύχρωμη
μέσα στό καινούργιο παιδικό φόρεμά μου;
Ἦμουν ἀφόρητα διαφορετική
μέσα στό πολύχρωμο, καινούργιο φόρεμά μου;

Οἱ στίχοι χωρίς τά ἐπιρρήματα αὐτά δίνουν ὅλα ὅσα χρειάζεται ἡ ποιητική οἰκονομία τῆς ἔκφρασης. Μάλιστα χωρίς αὐτά ἀκούγεται εὐκρινέστερα ἡ κειμενική φωνή τῆς ποιήτριας, ἐνῶ ἡ συμμετοχή τους θολώνει μᾶλλον τήν καθαρότητα τῆς φωνῆς αὐτῆς.

Ἐδῶ τά ἐπιρρήματα «ἀδιάντροπα», «ἀβάσταχτα», «ἀφόρητα», ξεπερνοῦν κατὰ πολύ τήν ἐκφραστική ἀνάγκη πού ἔρχονται νά καλύψουν. Οἱ στίχοι χωρίς τά ἐπιρρήματα αὐτά δίνουν ὅλα ὅσα χρειάζεται ἡ ποιητική οἰκονομία τῆς ἔκφρασης. Μάλιστα χωρίς αὐτά ἀκούγεται εὐκρινέστερα ἡ κειμενική φωνή τῆς

ποιήτριας, ενώ ή συμμετοχή τους θολώνει μάλλον τήν καθαρότητα τής φωνής αυτής. Ανάλογους έμφατικούς προσδιορισμούς συναντούμε πολύ λίγους στό σώμα τής συλλογής, τής όποίας ή ποιητική στάση δέν μειώνεται από τήν περιορισμένη παρουσία τους.

Μίλησα όμως για κειμενική φωνή. Πράγματι. Η ειλκρίνεια του λόγου και ή χωρίς όρους έρευνα του προσωπικού και του γενικότερου γίνεσθαι, έχει ως αποτέλεσμα να ακούγεται μέ αρκετή εύκρινεια όρισμένη φωνή. Όταν διαβάζουμε τά ποιήματα, νιώθουμε ότι κάποιος μάς μιλάει. Αυτό συμβαίνει σε κάθε ανάγνωση, ότι δηλαδή πάντα κάποιος μάς μιλάει μέσα από τά κείμενα. Εκεί όμως που είναι τό κρίσιμο σημείο δέν είναι στό κάποιος, αλλά στην ταυτότητα του κάποιου. Αν έχει σαφή ταυτότητα ή άσαφή και άοριστη. Αν έχει άναγνωρίσιμο πρόσωπο ή νεφελώδες. Αν έχει, μ' άλλα λόγια, συγγραφική προσωπικότητα ή όχι. Σύμφωνα μέ αυτά, όταν μιλάω, για τήν κειμενική φωνή τής συγκεκριμένης ποιήτριας κάτι σημαίνει. Σημαίνει πρώτα απ' όλα ότι έχει βρει τον έαυτό της, τό έδαφος της και τό αντικείμενό της. Κι ένα άσφαλές σημάδι για τουτο είναι ή άπουσία άλλων γνωστών ποιητικών φωνών στό έργο της – μέ δισταγμό θά σημείωνα μόνο τήν άνεπαίσθητη σκιά του Μ. Σταχτούρη στό ποίημα που έπιγράφεται «Καταιγίδα έν κρανίω». Ένα άλλο στοιχείο ποιητικής άνεξαρτησίας άποτελεί ή ιδιότυπη κάποτε χωροθέτηση στις σελίδες των στίχων και των ήμιστιχων. Δέν είναι κάτι άγνωστο ή σκαλωτή τοποθέτηση των ήμιστιχων. Ούτε ό σχηματισμός θεματικών άντικειμένων μέ στιχική διάταξη, άλά Γ. Άπολυναίρ. Από τήν άποψη αυτή ή σκαλωτή γραφή των ποιημάτων δέν άποτελεί πρωτοτυπία τής ποιήτριας. Κάποτε όμως μάς ξαφνιάζει ή έλευθερία της στην χωροθεσία των στίχων. Π.χ. στό πρώτο μέρος του ποιήματος «Διορία» έχουμε τό ακόλουθο σχήμα.

Μου έδωσαν δυό μέρες διορία
για ν' αλλάξω
μέσα κι έξω.
Ν' άπαλλαγώ από:

- (α) ραγάδες,
 - (β) φλεβίτιδα,
 - (γ) κυτταρίτιδα,
 - (δ) συμπλέγματα,
 - (ε) ψυχαναγκασμούς,
 - (στ) αύταπάτες,
 - και
 - (ζ) άκυρωμένα όνειρα.
- (χωρίς σειρά προτεραιότητας)

Κάτι ανάλογο παρατηρούμε στό ποίημα «Τό μόνο που μένει», στό ποίημα «Έπιμύθιο, κ.ά. Θά πρέπει να πω ότι σ' αυτές τίσ περιπτώσεις ή χωροταξική έλευθερία συμπορεύεται μέ τήν ποιητική εύρηματικότητα στό περιεχόμενο.

Τελειώνοντας θέλω να πω ότι έδω και 20-25 χρόνια ή έλληνική έπαρχία έχει πάρει από τήν πρωτεύουσα τά πρωτεία στον τομέα του διηγήματος. Δέν έννοω στην ποσότητα αλλά στην ποιότητα. Σ' αυτή τήν εξέλιξη πρωτοστατεί ή βόρεια Έλλάδα, όμως και ή νότια δέν μένει άνεργη. Στο μυθιστόρημα και στην ποίηση ύπερέχει αίσθητά ή πρωτεύουσα. Στο μεταξύ έχουμε τά πρώτα σημάδια ότι κάτι άξιοπρόσεχτο αρχίζει να παρατηρείται και στην ποίηση τής έπαρχίας, ή όποία μέχρι τώρα είχε μένει πολύ πίσω. Ένα τέτοιο σημάδι μάς έρχεται από τή Δράμα μέ τή συλλογή τής Πολύνας Μπανά. Λέγεται ότι τό δεύτερο βιβλίο έπικυρώνει ή όχι τό πρώτο. Αν και ό,τι θετικό έχει ή πρώτη συλλογή τής Μπανά παραμένει μόνιμο άπόκτημα, μολαταύτα ή δεύτερη συλλογή της θά έχει τή σημασία της.

* Ο ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΓΗΣ είναι κριτικός λογοτεχνίας.
Τελευταίο βιβλίο του, ο τόμος «Ανθολογία της νεοελληνικής λογοτεχνικής κριτικής» (εκδ. Σκόλη).

→ Στην κεντρική εικόνα φωτογραφία © David Mauquoy.

[1] Να θυμίσω, μέ τήν εύκαιρία, πώς βγαίνει τήν τελευταία στιγμή στην έπιφάνεια, κάτω από τήν πίεση των περιστάσεων, ό δεύτερος έαυτός του ποιητικού ένω στό ποίημα του Καβάφη «Ο Δαρείος». Τότε που «Ο ποιητής Φερνάζης» δέχεται τήν έπιφοίτηση του δεύτερου έαυτού του και καταλήγει στό «ύπεροψίαν και μέθην θά είχεν ό Δαρείος».